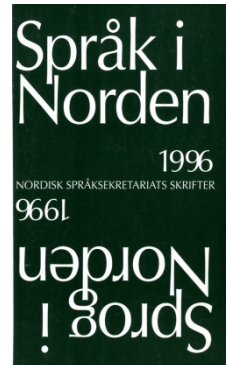

Sprog i Norden

Titel: Om litteraturens bidrag til ordforrådet
Forfatter: Dag Gundersen
Kilde: Sprog i Norden, 1996, s. 5-17
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Nordisk språksekretariat

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Om litteraturens bidrag til ordforrådet

Av Dag Gundersen

«Klart maa det ogsaa være, at de optagne Ord [fra talespråket] ikke kunne indtvinges eller *strax stemples til alment Brug*, men at disse den norske Tunges odelsbaarne Afætlinger af gammelnorske Ahner *kun fremtræde* med Enkeltmands Anbefaling *ansøgende om Borgerret i det nye Norge*. ...det er kun den Uvittige, der ikke kan see et nyt Ord hos en Forfatter uden at tillægge ham Nyhedssyge med fleere Lyder, og Den, der ligemeget mangler retfærdig Vilje som Evner til at dømme i slige Sager, der ingen Stemme har for Skranker, *hvor kun Folkets bedre Forfattere med Alfolket til Bisiddere skulle dømme.*»

Henrik Wergeland (1808-45): «Om norsk Sprogreformation» (skrevet 1832, trykt 1835), *Saml.Skr.* IV:II s. 176. (HWs kursivering)

Jeg begynner med dette sitatet av Henrik Wergeland fra tidlig 1800-tall fordi Wergeland samler i seg så mye av det som kan karakterisere dikternes omgang med, og eventuelle berikelse av, ordforrådet. Han får være en representant for litteraturen, som umulig kan tas opp i full bredde. Med unntak av romaner i prosa var han aktiv i alle litterære sjangrer. Dessuten er det i 1995 150 år siden han døde. Han fortjener en språklig erindring. La meg stille opp dikterens påvirkningsmuligheter momentvis:

- bevisst avløsning (*maitresse* → *herrehore*)
- ordskaping i dikterisk øyemed (det *seilomperlte* Rogaland; Kast Du paa Magnaten Bomben og Granaten,/ Viis, Du ei er *numervipet* end!)
- tar inn ord fra talemål, dialekter
- «ordmisjonær», gjør eksisterende ord bedre kjent og gir dem økt frekvens
- utvider ordets betydning eller bruksområde

- låner ord fra andre språk (*turist, husflid*; inklusive gammel-norsk/-islandsk: *dvergmaal, frasagn, hærfærd*)
- gir opphav til «bevingede ord»

Det Wergeland ønsker i den kjente avhandlingen fra 1830-tallet, er «at vort Almumaal skal komme det gjængse, os af Dansker lærte, fattige Skriftsprog *tilhjælp* med sin Rigdom». At dansk i Norge trengte et nasjonalt tilskudd, var en oppfatning han delte med flere, blant dem Laurents Hallager, som i 1802 utgav en norsk ordsamling som Wergeland gjorde bruk av. Rikdommen i folkemåls-ordene ligger i deres uttrykksfullhet, noe han gir eksempler på: *smyge*: «Hvem seer ikke den krumryggede Smigrer deri?...» *siige*, *siige ned*: «Hvilken langsom Synken?» *tyne*: «Det er hverken «dræbe», «myrde» eller «slaae»; men at mishandle med den Hevns Glæde og Iver, som tilfredsstiller sig saaledes.» Det er lydeffekten som tiltaler ham: «Det *Lydbetegnende* (det Onomatopoietiske) ved et Ord er af Værd, men *især for Digteren*. ... Det lydbetegnende Ord er i sig selv poetisk.»

Slike ord tar da dikteren opp blant sine virkemidler. Ved å innpasse det i en litterær kontekst gir han det nye konnotasjoner, og hvis teksten oppnår popularitet og utbredelse, gjør også ordet det. De beste eksempler på det finner vi neppe hos Wergeland, men det er flere gode hos Ibsen. Ordet *dukkehjem* i Ibsens tittel fra 1879 var brukt av Paul Botten Hansen i 1851 i *Huldrebryllupet*, trykt i bladet *Andhrimner*, som han redigerte sammen med den 23-årige Ibsen i de få månedene av 1851 da bladet eksisterte. Botten-Hansen taler om «Skygge-Drømme» som må «kyles til sit – Dukkehjem». Ibsen tok det fram igjen 28 år etter. En kan tolke fram både likhet og ulikhet i de to dikternes bruk av ordet. Når så den danske forfatter Karl Larsen tar ordet *dukkehjem* i bruk i 1903 om et «lille sirligt hjem», er det i enda en betydning, men det er neppe tvilsomt at han kjenner det fra Ibsen. Direkte knyttet til Ibsens *Dukkehjem* er Strindbergs bruk av ordet i *Giftas* (1884). Siden dette er det kanskje mest markant ibsenske enkeltord i hele hans produksjon, har det vært lett å lete etter det i dansk og svensk, og å finne det. Jeg har lett i nabospråkene etter en del andre kjente

norske utsagn knyttet til noenlunde markante enkeltord, oftest uten å finne dem igjen, og slutter av dette at mens det er en ganske rik svensk og dansk litterær ordimport til norsk, er den tilsvarende eksporten liten.

«Troid, vær dig selv – nok!» er trollenes motto hos Dovregubben i *Peer Gynt*, som kontrast til «Mand, vær dig selv!». Å være seg selv nok var et langt eldre uttrykk, brukt av blant andre Jens Baggesen på sent 1700-tall (ODS viser til *Poetiske Skr.* (1889–1903) V,29): «Vi var os saa nok! O! vi vare saa froe!» Det finnes flere belegg, så Ibsen har saktens kjent uttrykket og ikke laget det på ny, men han har gitt det et annet innhold som er blitt det eneste fra da av. At en mer berømt person blir kreditert noe han ikke er alene om, ikke har gjort først, eller ikke engang har gjort, er velkjent også fra andre felter enn ordforrådet; det var som kjent ikke Columbus som oppdaget Amerika. Samfunnsforskeren Robert Merton lanserte i tidsskriftet *Science* i 1968 begrepet «Matteuseffekten», etter Matt. 13,12: «For den som har, han skal få, og det i overflod. Men den som ikke har, skal bli fratatt selv det han har.» (Det hadde vært bedre å kalle det Lukas-effekten, for Luk. 8,18 er mer forståelig: «...den som ikke har, skal bli fratatt selv det han tror han har.») Bibelen inneholder selv mange språklige eksempler på dette. Ellers kan nevnes ordet *tonelag* for tonem, ofte tillagt den kjente språkmannen Knut Knudsen, men før ham brukt i 1854 av den mindre kjente P.A. Clausen, tre år før dansken F. Dyrlund; fra tysk kan vi ta med «Når jeg hører ordet kultur, spenner jeg hanen på min revolver», tillagt H. Göring, men svært likt en litt eldre replikk av skuespillforfatteren Hanns Johst; og fra dansk har vi «Det er vanskelig å spå, især om fremtiden», av ukjent opphav, men iallfall i Norge stadig tillagt Robert Storm Petersen, som imidlertid har frasagt seg farskapet. De som bruker den pleonastiske vendingen «dog allikevel», har den neppe fra 1600-talls kansellispråk, men heller fra *Peder Paars* eller *Jeppe paa Bierget*. Om jeg skal videreføre dette momentet, er det naturlig å peke på at samme tanke ofte tilskrives en sekundær bruker hvis dennes formulering har en mer pregnant eller lærbar form. I Holbergs *Den Vægelsindede* (II,3) fra 1722 heter det: «du gjør jo icke andet end løber om Byen og støver efter

Rhinsk Viin, Steeg og Fruentimmer.» Vi kjenner tanken bedre fra vår såkalte «ukronede nasjonalsang» av Johan Nordal Brun 50 år etter: «Skam faae den, som elsker Tvang/ Og hader Piger, Viin og Sang». Under *Wein* i Lutz Röhrich: *Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten* blir sammenstillingen av kvinner og vin, dels med, dels uten sang tillagt en tradisjon i tysk som går tilbake til 1100-tallet, da med advarende avslutning. Det viser seg ofte at den litterære kilden vi kjenner, bare er ett stadium i et stafettløp gjennom mange land og perioder.

Mer sjelden, men langt fra ukjent, er det at et språklig uttrykk blir tillagt en opphavsperson som ikke har brukt det, men som anses som en så typisk eksponent for tanken bak uttrykket at vedkommende går inn i historien som opphav til det. Vittighetsbladet *Vikingen* hadde 24. juni 1905 karikaturer av dikteren Bjørnstjerne Bjørnson og statsminister Chr. Michelsen som utveksler telegrammer, der den første telegraferer: «Nu gjælder det at holde sammen », og den andre svarer: «Nu gjælder det at holde kjæft!» Det er blitt stående som et autentisk sitat fra begge, mens f.eks. uttrykket «det historiske øyeblikk», som Michelsen virkelig er opphav til, i Stortinget 6.6.1905, regnes som helt anonymt. Ingen norsk valgkamp er komplett uten henvisninger til at tidligere statsminister Kåre Willoch skal ha sagt: «Nu går alt så meget bedre». Den som sa det, var imidlertid en skuespiller i en sketsj om Willoch i Norsk rikskringkasting i 1984. Det finnes mange eksempler på kjente sentenser tillagt personer som har sagt andre bra ting, men ikke disse. Fra norsk kan nevnes at sosialdemokraten og forfatteren Torolf Elster ikke har sagt at «Sosialisme er den politikk som til enhver tid føres av Det norske Arbeiderparti» og finansminister Erik Brofoss ikke «Det er pussig hvor mye folk kan tåle av skatter når de først venner seg til dem».

Forvanskede nedslag fra litteraturen kan også nevnes. Ett som vi har felles med dansk, er «rette smed for baker» (for «rette baker for smed»), som til og med er et belegg i ODS under *Bager* der forfatteren nevner Wessels dikt. Ibsens «Jeg spørger helst, mit kald er ej at svare» i et rimbrev til Georg Brandes blir vel så ofte gjengitt som «Jeg spørger kun,...».

Vi har nå beveget oss inn på området «bevingede ord». Det-

te er skjønnlitteraturens synligste bidrag til ordforrådet. Om det er det viktigste, er uvisst; kanskje viderebefordringen av andres ord betyr mer. Om vi vender tilbake til Wergeland, er hans funksjon som «ordmisjonær» særlig interessant.

Han er meget ofte først ute på norsk med samtidsord overført fra andre språk. *Husflit* hadde knapt vært nevnt i svensk før *husflid* dukker opp hos ham. Han var den første som omtalte *tourister*, og som nevnte *tonen* i betydning bon ton, dvs. selskabelig omgangsform. Ordet *tidsånd* bruker han fra 1836 av; det kalles i ODS et moteord fra omkring 1800, men er jo særlig kjent som tittel på et hovedverk av Greifswalds store sønn Ernst Moritz Arndt. *Leksikografer* snakker Wergeland med Jørgen Moe om i 1841 («Sprogets restitution (det er fanden, vi maa, naar vi faar tid, finde et norsk ord) – sprogets restitution maa have forskjellige cirkler, hvis fælles centrum maa være leksikograferne...»); Moltke Moe, *Saml.Skr.* 3 s. 143). Han kan ha ordet fra svensk, der SAOB registrerer det i bruk fra 1780, eller ha lest det i Ludvig Meyers dengang nye danske fremmedordbok (1837).

Når det gjelder uttrykk av Wergeland selv som er blitt bevingede, ser det ut til at han har gitt oss selve vår nasjonale merkelapp, «Ola nordmann», som tidligst forekommer i 1844 i hans «Farbrors 474 Skaaler, samlede og udgivne af Ola Nordmand, Studiosus». Utvidelser i moderne norsk er *olagutt*, en soldat, *olakjerre*, en lekebil, *olabukse*, en dongeribukse og nyest *olapakke*, varenavn på en standardisert prisbillig matpakke. Hans «brann i rosenes leir!», egentlig et forferdet utrop fordi en solnedgang ble oppfattet som en brann, er blitt et ironisk uttrykk om stridigheter i det som hittil har vært en idyll.

I den norske sitatordboken *Bevingede ord* er langt det størs-te innslaget imidlertid ikke fra Holberg, Wergeland, Ibsen eller sagalitteraturen, men fra Bibelen. De bibelske innslagene kan sorteres i fire typer eller nivåer¹⁾:

¹⁾ I det jeg sier om Bibelen, bruker jeg stoff fra et foredrag jeg holdt for Det Norske Bibelselskap, trykt i Bibelselskapets publikasjon Norsk bibelspråk (1992) s. 40–50.

- 1 Rene sitater med velkjent tilknytning til Bibelen: «Ånden er villig, men kjødet er skrøpelig»
- 2 Gjenkjennelige bibelord i forkortet eller endret form: «gi steiner for brød», «ikke sette sitt lys under en skjeppe», «kaste perler for svin»
- 3 Andre bibelallusjoner: adamseple, det forjettede land, gå i hundene (Jesabel), babels(k) forvirring, saltstøtte, anstøtssten, himmelropende, laban, sjibbolett, Matteus-effekten
- 4 Ord og uttrykk fra Bibelens allmennspråk: «ikke kjenne forskjell på høyre og venstre», « snakke hen i været», «det ligger for høyt for meg».

Her kan jeg i tillegg ta med en del vendinger der den bibelske tilknytning har vært klar, men i dag neppe oppfattes: «dobbelte ære være» (av «dobbelte ære verd» + «ære være Gud i det høyeste»), «i ett kjør» (ifølge Hj. Falk av «i ett kyrie eleison», idet det i eldre dansk het «i en kjørleis»), «klokka er fem på tolv» (av «ellefte time») og «døden i gryten» eller «døden i bøtta» (fra Elisjas mat-under i 2. Kongebok 4,38–40)

Mange av disse eksemplene fra norsk er nok kjent for dansker i samme form.

De velkjente vendingene er jo ikke hentet fra vår nyeste bibelversjon fra 1978 med senere tillegg, men fra tidligere utgaver. «Kreti og pleti» står som to oppslagsord i ODS og som ett i SAOB – et av dens få flerordslemmer, men har ikke stått i norske bibler (om kong Davids livvakt) i vårt århundre.

Siden Bibelen ikke lenger er lesebok, slik den var til midten av 1800-tallet, og heller ikke blir lest som før for sin egen del, må en regne med at disse uttrykkene, når de fortsatt blir brukt, i større grad brukes uten kjennskap til opprinnelsen og derfor vil ha en tendens til å synke nedover fra mine grupper ovenfor i retning fra 1 henimot 4. I dag kan en se at *gullkalv* blir brukt om «innbringende forretningsidé» og *syndebukk* om «den virkelige skyldige». Også forvansket form vil vel bli vanligere, tilfeldig eller bevisst. «Døden i bøtta» om avskyelig smak, opprinnelig «Døden i Gryden», er et eksempel på slangskapernes

hang til utrerte formuleringer. At utenatføring av tekst er tatt ut av undervisningen, bidrar til feil form og bruk og til anonymisering av uttrykk.

Vår eldre litteratur har beriket ordforrådet med tallrike allusjoner av lignende art som de bibelske, og for mange brukere like anonyme som disse:

skride langsomt frem (Wergeland)
stykkevis og delt, ligge snublende nær, alle bidrag mottas med takk (Ibsen); sitte på sin tue trygg (Johan Nordal Brun)
barn i Blakkens sele (= for ung for voksne gjøremål; Jørgen Moe); Tigerstaden (om Oslo, Bjørnson)

I nyordsinnsamlingen fra avisspråk ved Avdeling for leksikografi, Universitetet i Oslo, har vi en egen kode *al* for allusjoner, og det kan ha interesse å se hvor de kommer fra i våre dager. Det som følger her, er tatt fra en datautskrift som dekker bare den dataførte delen av materialet, og selv det ble så mye at jeg som en prøve nøyer meg med funnene under A og B.

Mytologi og sagn: akilleshæl, aladdinsk, augiasstall

Eventyr: askepott

Historie: (u)hellig allianse; blodbad; la hundre vindmøller blomstre (Don Quijote + Mao Dzedong); den fellesborgerlige drøm som brast så høyt, Ørjegrensen samlet til ett kloakkrike (Snorre); stå godt til for hogg (Fostbrødrasaga);...verken gir brød eller kake (Marie Antoinette)

Bibelen og religiøs litteratur: legge en alen til vårt liv (av: til sin vekst), hellig alminnelig..., benjamin, bergpreken, besøkelsestid, Mønsterplanen er jo Bibelen, vi slår oss ikke på vårt bryst, steiner...fremfor brød, miljøvernets ti bud,...det gikk ut et bud fra KrF, reklamens glatte budskap, (hel)frelst på noe

Ordspråk: flere bekker små har allerede begynt å sildre, det er begynnelsen som er vanskelig, bli ved sin dreiebenk (av: lest)

Eldre litteratur: aldri så vi slik en høst (av: sommer, H. Heyerdahl), rette baker for smed (Wessel), hver teknisk gledesstund på jord betales med sorg (Bjørnson), en saga blott (E.Tegnér d.e.), godt brølt, løve (Shakespeare), brøyte seg rydning (V. Krag), bøyg (Ibsen, flere belegg)

Nyere litteratur: forskningsprosjekt med blankere ark (A. Prøysen), borgerkrigen som ble vekk (K. Abell), det året det ble (av: var) så bratt (Ø. Sunde)

Politikere: djupt såra og vonbroten, (K. Bondevik, + forvanskningen bronvåten), hvordan en lettest bærer staur (P. Borten)

Revy, humor o.l.: amatørkirurg (F. Stabel), med nogo attåt (B.-E. Thoresen, NRK), bamsefarfar (av: bamsefar; Th. Egner)

Tegneserier: b-gjeng (Donald Duck)

Reklame: det oppblåsbare barbari (O. Barbara, sex-dokke), Nye...kommer og går,...består (Tiden går, Gjensidige (forsikringsselskap) består)

Film, tv: mus som brøler

Diverse: bløff à la Lindstrøm

Denne prøven er ganske representativ i omfang for de typene som det er mange av, Bibelen og eldre litteratur. Den er nettopp for de andre. Det er for eksempel et økende innslag av hentydninger til politikerutsagn fra tiden etter ca. 1970, og et stort antall revyallusjoner fra 1920-tallet av, med høydepunkt på 1930-40-tallet. De fleste nordmenn kjenner uttrykk som «gå

på gummisåler» og «mot normmalt». Og det som samlet sett er representativt av materialet ovenfor, vil nok variere med alder og bakgrunn. Å finne ut mer om dette ville ikke være uten interesse, i det minste for journalister og lærebokforfattere. Jeg prøvde et utvalg på 30 av allusjonene ovenfor på et halvt dusin godt beleste norskfilologer, i +/- 30-årsalderen, med spørsmålene «Fra hva/av hvem?», «Bedre ord?» (dvs. for å korrigere eventuelle «feil») og «Bruker du det selv?». Dette var naturligvis for få til å bli særlig klok av, bortsett fra at historie kom dårlig ut, med unntak av Einar Tambarskjelves bue som brast. Ingen kjente verken hellige eller uhellige allianser. Alle kunne tenke seg å bruke «blodbad», men bare én nevnte hvor det kom fra. «La hundre vindmøller blomstre» ble henført til Don Quijote på grunn av vindmøllene. Ingen nevnte Mao. Derimot var det som kunne knyttes til sang og musikk, godt kjent. Den oppblåsbare Barbara var kjent fra svensk pop, ikke fra den opprinnelige reklameannonsen.

I 1993 utgav Egil Pettersen en undersøkelse av ortografi og morfembruk hos ti bokmålsforfattere fra årene 1937, 1957 og 1977²).

Han fant, som mange ville vente, at flertallet av de undersøkte skrev et moderat bokmål. Dette er da den bokmålsvarianten en finner mest av i leseverker og antologier til skolebruk. Det øver vel en viss innvirkning på elevenes normvalg. Den delen av norsk skriftspråk som ikke er nynorsk, har valgfrihet nok til at den kan by på fire mulige varianter, fra riksmål over moderat og radikalt bokmål til samnorsk på bokmålsgrunn. Framtredende riksmålsforfattere som Arnulf Øverland har strittet imot en modernisering av ortografi og formverk som ville øke avstanden mellom dagens lesere og deres egen og eldre litteratur. For oss nordmenn er det av interesse ikke bare hvilke ord litteraturen tilfører allmennspråket, men også i hvilken ortografisk form. Et ferskt eksempel er riksmålslyrikeren Rolf Jacobsens dikt «Anderledeslandet». Tittelen ble et slagord for Nei-bevegelsen

²) Egil Pettersen: Språknormering og forfatterne. Nordisk institutt, Univ. i Bergen 1993.

som gikk seirende ut av kampen mot Norges tilslutning til Den europeiske union. Det vil kanskje styrke skrivemåten *avanderledes* med -nd-, som er valgfri i riksmål ved siden av -nn-, mens offisielt bokmål har *annerledes* som eneform.

Hittil har vi oppholdt oss ved skjønnlitteraturen og dens nedslag i allmennspråket. Hva med faglitteratur og annen sakprosa? Det er tross alt dette de fleste leser mest av. Men effekten er vanskelig å måle. En kan se at enkelte motepregede områder gjør seg gjeldende, f.eks. dataverdenen. Der man før var à jour, er man oppdatert; der man iverksatte, implementerer man.

Fra Avd. for leksikografis innsamling av nyere norsk ordmateriale viser jeg noen eksempler fra senere år fra koden *fr* for fraseologi. Samlingen er representativ nok til at jeg våger påstanden at det ikke er fra skjønnlitteraturen moderne ordforråd henter sine nyheter. Det er heller fra sport, nylaget slang og alskens oversatt amerikansk.³

A/S Norge	= Norge som samfunn, særlig om næringsliv og administrasjon
lure noe inn bakdøra	= få innført noe i det stille, umerkelig
bake inn	= integrere (Informasjon og markedsføring må bakes inn i kommunens strategi)
få bakoversveis	= bli utsatt for sterk lyd (f.eks. høylytt kritikk) eller fart
ta ballen	= motta en utfordring
komme (seg ut) på banen, være på banen	= delta aktivt (etter talemåte 1983 av politikeren Jon Leirfall)
være i boks	= være i orden, ordnet, fullført
gjøre seg bort på noe	

³) Det viste seg å være meget stor overensstemmelse mellom dansk, norsk og svensk i kjennskapen til uttrykkene nedenfor. Mange var like i form, andre i det minste i tanke, f.eks. legge listen høyt – svensk: sätta ribban högt. Jeg takker mine gode kolleger cand. mag. Allan Karker og professor Ulf Teleman, som gjennomgikk min liste og påviste likhetene.

(svensk: göra bort sig)	= mislykkes, komme dårlig fra det
brette ut	= gjøre kjent, avsløre
bli tatt med buksene	
(buksa) nede	= bli overrasket, være uforberedt
være dårlig/	
god butikk	= (ikke) lønne seg
i første divisjon	= fremst
(i) fritt fall	= loddrett nedover; meget rask nedgang, forverring
få ut fingeren	= komme i gang, arbeide mer energisk
vise fingeren	= stikke en langfinger i været (som tegn på forakt o.l.)
over hele fjøla	= over det hele
få så ørene (øra)	
flagrer	= få sterk kritikk
ligge i forkant/	
etterkant	
(av utviklingen)	= være ledende/for sen
det er fritt fram for...	= det er åpnet for, ingen hindringer for (opprinnelig fra en gjemselslek)
dra (trekke) i gang	= starte, begynne
det kan du bare	
glemme	= det lar seg ikke gjøre
grønne verdier	= verdier som har å gjøre med naturressurser
gyllent håndtrykk,	
gyllen fallskjerm	
(fra eng.)	= stor pengesum ved avskjed fra stilling
sprek som en gyngest	
hest	= i utmerket fysisk form
et hett navn	= en meget aktuell person
hvordan + infinitiv, f.eks.: Hvordan redusere skadevirkningene?	(fra eng. How to...)
i hytt og pine	= tilfeldig, på måfå
slå hæla i taket	
(eng. kick up one's heels?)	= slippe seg løs

slå ut håret (eng. let down one's hair?)	= slippe seg løs, feste løssluppet
ha mer inne	= være god for mer, kunne prestere et bedre resultat
ha is i magen (fra eng. over svensk) kjemi; kjemien (mellom dem) stemmer (ikke), kroppskjemi	= vise sinnsro, kaldblodighet
den flinkeste gutten i klassen	= person, land osv. som gjør mest for å oppfylle visse krav, følge visse regler
spille på lag med noen, på samme lag(et)	= samarbeide
kunne leve med noe	= kunne tåle, finne seg i noe (opprinnelig om sykdom?)
legge lista (listen) høyt/lavt	= ha store/små forventninger, stille store/små krav
bitene (brikkene) faller på plass	= man får full oversikt, ser løsningen
rapportere til	= ha som sin direkte overordnede
gå rundt	= bære seg økonomisk
ha noe i ryggmargen	= ha total kjennskap til noe
Nora og Orkla er sant	(eg. om kjæresten; overført om bedriftsfusjoner o.l.)
...spør du/De meg/oss	= det er nå min/vår mening
gjøre susen	= gjøre utslaget, være årsak til suksessen
trå til	= satse, gjøre en kraftanstrengelse
gå utenpå	= være (mye) bedre enn
x antall (f.eks. år) (eng. x number of years)	= et større, uspesifisert antall

Wergeland setter altså sin lit til «folkets bedre forfattere». Han sier ikke uttrykkelig at dette er de skjønnlitterære, men linjen i hans avhandling tyder på at det er dem han tenker på – enda han selv skrev store mengder sakprosa, og utvilsomt så seg som en av de bedre forfatterne, for ikke å si den beste.

At det først og fremst er skjønnlitteraturen som beriker språket, har vært en utbredt oppfatning og er det ennå. Det gjen-speiles f.eks. i Norsk språkråd, der skjønnlitteraturen er representert med fire medlemmer, faglitteraturen med to. Jeg er ikke overbevist om at dette svarer til de to litteraturenes relative betydning for ordforrådet og språkutviklingen.

For å oppsummere: Skjønnlitterære forfattere er viktige som ordmisjonærer, men deres egne dikteriske ord eller bevisste ordskaping blir sjelden en del av allmennspråket. Det er bare hos Wergeland at Rogaland er seilomperlt, bare Bjørnson kjører frem gjennom strålefryd, og bare Hamsuns Inger i *Markens Grøde* ber mannen inn til kveldsmat på en uværsågod måte. Flerords sitater av typen bevingede ord slår an og danner ringvirkninger i form av allusjoner, men det er tvilsomt hvor langt de som bunner i eldre litteratur, blir forstått, enn si brukt, av de yngre. De tar heller opp nye ord og uttrykk fra sport, slang og innlånt engelsk.